

Elisabeth Fry of de macht der liefde : 1 Cor. XIII: 13c

<https://hdl.handle.net/1874/355199>

ges.

16

ELISABETH FRY

OF

DE MACHT DER LIEFDE

1 Cor. XIII. 13^c

DOOR

E. J. W. KOCH,

Em. Predikant.

5219

FLISBETTER

...

...

MACHT DER...

...

...

...

...

...

...

...

...

16

ELISABETH FRY
OF
DE MACHT DER LIEFDE.

1 Cor. 13: 13e.

Zeldzaam groot en beminnelijk was de vrouw, die door haar krachtdadig en vrijmoedig optreden eene geheele hervorming in den toestand van het gevangeniswezen en de verpleging der gevangenen heeft tot stand gebracht, in ja zelfs buiten Europa. Geen belangstellende in het lot der ongelukkigen, die, tijdelijk van hunne vrijheid beroofd, achter slot en grendel moeten zuchten, mag dan ook onkundig blijven van 't geen zij voor de zoodanigen gedaan heeft en geweest is. Maar ook, al mocht men geen bijzonder belang stellen in dit gedeelte van haren arbeid, ieder welgestemd gemoed zal verkwikt worden door de aanraking met den geest eener vrouw, zoo waarachtig vroom, zoo echt christelijk, maar juist daardoor zoo nederig, zoo nauwgezet, zoo arbeidzaam, zoo beminnelijk. Want dat liefde, zelfverloochenende, helpende, reddende liefde, onder en bij alles de kracht is geweest, die haar heeft in staat gesteld om zooveel

groots en heerlijk tot stand te brengen, blijkt uit al wat wij van haar weten.

Om die reden echter gaat er van de kennismaking met hare persoonlijkheid en met haren arbeid eene opwekkende, sterkende en bemoedigende kracht uit, die weldadig moet terugwerken op een ieder, wien het ernst is zijn leven tot zegen voor anderen te besteden, ernst ook, als kind van God, in het voetspoor van Jezus te wandelen.

Over het leven van ELISABETH FRY is vooral in Engeland zeer veel geschreven. Iets nieuws te leveren omtrent haar persoon en haren arbeid is dan ook niet wel mogelijk, maar dit is ook niet noodig. Haar leven is zoo belangrijk dat zelfs eene vluchtige schets - en alleen als zoodanig worde 't geen in dit boekje door mij werd samengebracht beschouwd - reeds voldoet om haar te leeren kennen en liefhebben en tot nauwkeuriger kennismaking op te wekken.

Zoo die kennismaking, naar aanleiding van 't geen ik in de volgende bladzijden schreef, den lezers niet minder waar genot schenkt, dan de samenstelling mij heeft gegeven, zoo zullen zij zich zeker dankbaar verblijden in den zegen, die van haar leven tot anderen uitgegaan, nog rijke vruchten afwerpt heden ten dage.

Dat leven toch bevestigt de waarheid dat de liefde - uit reine bronnen ontsproten - eene macht is, die, omdat zij alle bezwaren overwint, wonderen kan verrichten, maar noodigt ook u en mij uit om, waar zooveel nog te doen overblijft op den grooten wereldakker, zelve handen aan het werk te slaan en alzoo goeddoende niet te vertragen.

Gewis kon niemand, die de kleine ELISABETH GURNEY (1) in hare vroegste jeugd leerde kennen vermoeden dat dit zwakke en zenuwachtige kind eenmaal tot het vervullen van eene zoo schoone en gewichtige levenstaak zou worden geroepen, dat van haar eene hervormende beweging zou uitgaan die der lijdende menschheid ten goede zou komen, dat zij voor machtigen en aanzienlijken zou worden geroepen om hare ervaringen en raadgevingen mede te deelen.

Teruggetrokken, ja eenigszins schuw was de aard van de kleine die met bijna afgodische vereering hare moeder aanhing en zich alleen in hare nabijheid veilig en gelukkig gevoelde.

Noch om haar ijver noch om hare vriendelijkheid werd zij geprezen, evenmin van moed als van veerkracht gaf zij blijk, zoodat zij op die haar niet of weinig kenden den indruk maakte van dom of hoofdig te zijn.

Eene echter was er, die omtrent haar meer gunstige denkbeelden koesterde. 't Was ELISABETH's moeder.

Innig was de band die moeder en dochter vereenigde, volmaakt de liefde en het vertrouwen van het kind tegenover hare moeder! Deze liefde echter was voor het kind niet zelden een bron van onrust. Vaak, als de zusters sliepen, was het oorkussen der kleine vochtig door de tranen geschreid uit vreeze dat moeder ging sterven. In haar angst wenschte zij dat, indien dit zoo ware, zij met de geliefde tegelijkertijd onder de puinhoopen van twee omgestorte muren mocht worden begraven, opdat niet de smart der scheiding haar zou doodden.

(1) ELISABETH GURNEY, later echtgenoot van den Heer FRY, werd geboren te *Norwich* in Engeland 21 Mei 1780.

ELISABETH gevoelde zich daarom ook nooit gelukkiger dan wanneer zij met hare moeder in den tuin mocht wandelen en naar hare verhalen uit den Bijbel luisteren. Voor dit genot gaf zij gaarne andere genoegens prijs en betwijfelde in kinderlijke eenvoud of er wel ergens een heerlijker Paradijs had kunnen zijn, dan dat, waarin zij zulke gelukkige oogenblikken doorbracht.

Waarlijk, indien voor eenig kind, voor ELISABETH was de invloed en de liefdevolle leiding van deze verstandige moeder, in de eerste jaren harer kindsheid, tot rijken zegen. Onder min gunstige omstandigheden, zou een kind als zij, wier karakter iets zoo weinig aantrekkelijks ja zoo raadselachtigs had nooit zijn opgegroeid tot eene zoowel beminnelijke als beminnende vrouw; door de zorgvolle leiding der moeder werd echter de smaak voor het schoone, voor stille genoegens, voor het medewerken aan het geluk van anderen ontwikkeld en werd zij voor rein en dankbaar genieten steeds meer vatbaar.

Hoe groot en diep hare smart moct geweest zijn toen, terwijl zij nog maar twaalf jaar telde, het gansche gezin in rouw werd gedompeld door het afsterven van die innig geliefde trouwe moeder, die zeven dochters en vier zonen achterliet om haar gemis met hunnen vader te beweenen, kunnen wij gissen, maar dat de diepe en onuitwischbare indruk van deze gebeurtenis een zegen was voor geheel haar volgend leven is ontwijfelbaar zeker.

Haar vader, de Heer JOHN GURNEY, was een vriendelijk man. Gul en gastvrij van aard ontbrak het in zijn huis nooit aan bezoekers en, ofschoon hij zoowel als zijne vrouw, tot de godsdienstige secte der kwakers behoorde, eene secte die zich door zeer grooten eenvoud van zeden pleeg

onderscheiden, waren betamende genoegens uit zijne woning geenszins gebannen en heerschte er doorgaans een opgewekte en vroolijke toon onder zijne kinderen.

Alhoewel ook de eens schuwe en teruggetrokkene ELISABETH, naarmate zij ouder werd, gaarne deelnam in de vermaken van haren leeftijd, zich zelfs daaraan geruimen tijd meer overgaf, dan zij later kon goedkeuren, ontkiemde toch reeds in haar binnenste die ernstige levensopvatting, die haar in later jaren tot zooveel groots en goeds zou in staat stellen en tot rijken zegen doen worden voor tijdgenoot en nakomeling.

Heeft ieder mensch een strijd op aarde, geen groot karakter wordt zonder zwaren inwendigen strijd gevormd en wat KAMPHUIZEN schreef in zijn bekend gedicht:

„Daar moet veel strijds gestreden zijn
En veel gebeds gebeden zijn,
Een nauwen weg betreden zijn, enz.”

is de ervaring geweest van de uitnemendsten van ons geslacht. Ook ELISABETH kwam niet tot eene ernstige en besliste levenskeuze zonder dat zij zich was bewust geworden van wat het zegt een kind van God en een vrouw leerling en navolger van den grooten Meester te zijn.

Naarmate hare oogen werden geopend voor de onschatbare voorrechten, die door het Evangelie haar deel waren geworden, ontwaakte ook in haar het gevoel van behoefte om armen, onkundigen, treurenden met die geestelijke zegeningen, te verrijken.

Belangrijk is het na te gaan hoe zij hare taak aanvaardt, door te doen wat het meest voor de hand ligt en

haar daardoor als van zelf wordt aangewezen. Als zij eenigen tijd den armen BOB, den ouden trouwen dienaar die sterven gaat, door hare bezoeken heeft verblijd, vraagt zij hem niet zonder schroom vergunning om hem uit het N. T. voor te lezen, en tracht hem langs dien weg op eenvoudige wijze te onderrichten en te vertroosten. Getroffen door de onkunde van een knaap, aan wien de gelegenheid om onderwijs te ontvangen heeft ontbroken, geeft zij hem op Zondag avond onderricht in het lezen, en vereenigt in korten tijd een zoo groot aantal kinderen om zich heen, dat de talrijkheid harer zondagschoolleerlingen haar verplicht naar een ruimer lokaal uit te zien; en weet zij zonder medewerking van helpsters, zonder de hulpmiddelen die onze tijd aanbiedt, week aan week een zeventigtal leerlingen door den invloed harer persoonlijkheid te boeien en onder hen orde en tucht te handhaven.

Voor het getrouw bezoeken van armen en zieken offerde ELISABETH gaarne haren tijd op en gaf zij hare genoegens prijs, terwijl zij door hare geheele vrijwillige keuze om zich aan het gezelschap der vrienden (kwakers) aan te sluiten, blijk gaf van haar ernstig verlangen om in de vervulling van een heiligen plicht hare levenstaak te zoeken.

't Is in de maand Augustus van het jaar 1800. ELISABETH is de bruid van den Heer JOSEF FRY. Zij neemt afscheid van hare meer dan tachtig leerlingen, om haren aanstaanden echtgenoot naar *Londen* te volgen.

Groot is de verandering die haar huwelijk op geheel haar uitwendig leven teweeg brengt. De jonge vrouw

opgevoed te midden van de stilte der haar omringende natuur, ziet zich naar Engeland's bedrijvige hoofdstad verplaatst, te midden van het gedruisch en de drukte der menschenwereld. Zeker is menigmaal haar hart uitgegaan naar de liefelijke tafereelen harer jeugd, maar van de zijde van haren echtgenoot gevoelde zij zich gelukkig, in de opvoeding van een talrijk kroost vond zij werk in overvloed, en hare gastvrije woning was voor vrienden en geestverwanten te allen tijde geopend.

Na het overlijden van haren schoonvader veranderde echter het gezin van woonplaats en mocht zij tot hare vreugde het buitenverblijf „Plashtet” in 't Graafschap *Essex* betrekken. Hier keeren in zekeren zin de dagen harer jeugd weder en zien wij haar met haar geopend nog voor de heerlijkheid der schepping volop genieten. Omringd door hare nog jeugdige kinderen en hunne vrouwe verzorgster gaat het gezelschap met manden en spaden gewapend er op uit om te graven, te planten, te zaaien en bloemen in het bosch te verzamelen. Toch zijn het niet deze genoegens die, hoe onschuldig ook en van hoe groote waarde bij de opvoeding harer kinderen, haar uitsluitend belang inboezemen; overal waar zij zich bevindt is het haar eene behoefte anderen tot zegen te zijn. Ook in hare nieuwe woonplaats is haar daartoe de gelegenheid meer dan overvloedig geboden.

Hoe weet zij overal, waar zij komt smart te verlichten, leed te verzachten, droefheid te heiligen! Hare zachte, klankvolle stem, zoo vol uitdrukking en teederheid; haar vriendelijk, deelnemende blik; haar waardig voorkomen, indrukwekkend maar nooit door hoogheid afschrikkend, alles aan haar werkte mede om anderen

met vertrouwen, met liefde voor haar te vervullen en
 alzo van haar kracht te doen uitgaan ten goede.
 Overal waar tijdelijke of geestelijke nood om hulp riep
 kon men haar vinden. Een voorrecht achtte zij het
 om door raad en troost bijstand te bieden, en haar te
 leeren kennen was genoeg om haar lief te krijgen.

Dat zij reeds toen haar zorgen bij voorkeur aan
 geheel onkundigen, verwaarloosden en schijnbaar verlorenen
 wijdde, mag als een merkwaardige karaktertrek harer
 echt christelijke gezindheid worden aangemerkt, en niet
 minder verdient het onze aandacht dat haar liefdevolle
 arbeid, waar anderen den moed opgaven, niet zelden
 met rijken zegen beloond werd.

„Ik heb haar gezien,” schrijft een tijdgenoot, „toen ik
 zelf nog jong was, met haar liefdevollen blik; haar
 deelnemenden handdruk heb ik gevoeld; hare vermanende
 stem, zoo ernstig en toch zoo zacht heb ik gehoord en
 ik ben onder den indruk gekomen van den dampkring,
 zoo rijk aan ware godsvrucht en liefde, in welken zij
 zich bewoog.”

„Ik heb haar gezien, en ik heb haar in talrijke
 vergaderingen treurende hooren vertroosten, bedroefden
 opbeuren, verdoolden terechtbrengen op eene wijze, gelijk
 zij alleen dit doen kon en zoo dat men gevoelde: de
 vrede, welke in haar gemoed woont, deelt zich mede
 aan allen. (1) Ik heb haar gadeslagen in de woning

(1) Om dit in het volgend gedeelte der geschiedenis van ELIZABETH
 goed te verstaan is het noodig te herinneren, dat deze waardige vrouw,
 die, gelijk gezegd, door geboorte en keuze tot de secte der kwakers behoorde,
 in verband met den rijkdom van haar gemoedsleven meer en meer geschikt-
 heid openbaarde om, als getuige des woords, in de samenkomsten van dien
 vriendenkring op te treden en dat zij, als zoodanig door hare geestverwanten

van smart en rouw, waar de gemoederen als verbrijzeld waren onder diep gevoeld leed. Haar liefdevolle blik was balsem in de geslagene wonde en hare zachte stem klonk zoo teeder, zoo deelnemend, was zoo vol medelijden, dat men nauwelijks wist of men de kalmte en den vrede, welke van haar uitgingen aan hare woorden, dan wel aan de wijze, waarop zij door haar werden uitgesproken en tot de aanwezigen gebracht, moest dank weten."

Doch genoeg om ons een indruk te geven van 't geen ELISABETH allengs was geworden, nog vóór dat zij zich wijdde aan de schoone taak, de hervorming van de gevangenissen en van de gevangenen, die haar een onsterfelijken naam zoude verzekeren in de geschiedenis der menschheid. Ongetwijfeld, dit tijdvak van voorbereiding was noodig; waartoe het van zelf den grondslag zou leggen was ook haar aanvankelijk verborgen.

Verplaatsen wij ons in gedachte naar de groote wereldstad *Londen*, in 't begin van deze eeuw. Onder de vele omvangrijke gebouwen, die daar onze aandacht vragen, behoort ook de gevangenis van *Newgate*. Achter zware dikke muren zuchten de misdadigers in ellendige cellen, ijzeren staven versperren bijkans het daglicht dat zich met moeite een weg baant naar de donkere verblijven, en wanneer eens die donkere wanden konden spreken en ons de tooneelen van jammer en ellende die daar

erkend, met menige zending tot andere gemeenten belast werd. Eenigermate verklaart zich ook hiernit de vrijmoedigheid, waarmede zij, in en buiten de gevangenis, waar het gemoed haar tot spreken drong, nooit schroomde, ook te midden van machtigen en aanzienlijken, het woord te voeren.

zijn afgespeeld wilden verhalen, het hart zou ons breken.

Eere zij aan de nagedachtenis van JOHN HOWARD die - 't is nu ruim honderd jaar geleden - het eerst den moed had om de geheimen van het afschuwelijk gevangeniswezen te onthullen en alzoo betere toestanden voor te bereiden; maar eere niet minder aan de nagedachtenis van haar die, zijn spoor volgende, door haar moed, en hare volhardende liefde den nieuwen dag, door hem voorbereid, in de verblijven van jammer en ellende deed aanbreken.

Schier ongeloofelijk klinkt hetgeen ELISABETH zelve verhaalt van den toestand der gevangenis en der vrouwelijke gevangenen, toen zij haren gezegenden arbeid in 't midden dier ongelukkigen aanving.

„Ten tijde van mijn eerste bezoek” dus verhaalt zij, waren in twee zalen drie honderd vrouwen opeengepakt. Te midden der reeds gevonnissen vond men ook de zoodanigen, die haar vonnis nog niet hadden ontvangen, omdat hare schuld nog niet was gebleken. Allen, zonder onderscheid van leeftijd of van misdrijf, waren samen opgesloten en een oud man hield met zijnen zoon over die allen het toezicht. In die enge ruimte moesten zij wasschen, koken en slapen. Met hare kleine kinderen was haar geen andere rustplaats aangewezen, dan die zij op den vloer, zonder matras of mat, konden vinden.”

„In werkeloosheid brachten zij hier hunne dagen door, niet zelden vloekende, razende en tierende tegen elkander ten deele verhit door den sterken drank, welke zij van gebedeld geld in de gevangenis konden koopen. De vertrekken waren door en door vuil en verwaarloosd, en de stank die overal heerschte schier ondragelijk.”

Wat moest in zoodanigen toestand van deze diep beklagenswaardigen worden, waar zij zonder vrouwelijk toezicht, zonder leiding, zonder liefdevolle zorg voor haar lichamelijk en geestelijk welzijn aan zich zelven waren overgelaten?

Was het wonder dat de gevangenissen kweekplaatsen waren, ja oefenscholen van allerlei ongerechtigheid, en dat de meerderheid dier ongelukkigen in steeds dieper vallende verzonk?

Het was in het voorjaar van 1813, dat ELISABETH FRY met een vriendin toegang verzocht tot dit verblijf van sonde en smart. Haar verzoek werd ingewilligd, en niet zonder verbazing zag men twee beschaafde vrouwen aan de poort van deze plaats, die ieder met afschuw voorbij ging, aankloppen. Was het haar wezenlijk ernst met haar verlangen? Hoe, had men goed verstaan? Alléén, door niemand vergezeld wilden zij deze verblijven binnengaan? Alléén wilden zij worden gelaten te midden van een zoo groot aantal diep gevallenen, om, ware het slechts voor korten tijd, te vertoeven in eene omgeving, waarin men zich onmogelijk kan ophouden zonder eerst een gevoel van walging te hebben overwonnen! Alléén, geheel alléén!

„Maar weet gij wat gij doet en waaraan gij u blootstelt?” vroeg haar niet zonder bezorgheid de gouverneur van *Newgate*, wiens toestemming zij kwam vragen. „Ik bid u wilt althans uw horloge en uwe beurzen hier laten. Zelf ga ik nooit binnen, anders dan van een opziener vergezeld, om mij voor den moedwil dezer diepgevallenen te beveiligen.”

„Ik dank u voor uwen goeden raad,” antwoordde ELISABETH, „ik ben echter zonder vrees, zonder vrees ook dat men mij het mijne zal ontnemen!”

Men bracht haar in een vertrek, waar zich ongeveer honderd en zestig dier ongelukkigen bevonden. Met verbazing staarden allen de vreemde, onverwachte gast aan. Hare rijzige gestalte, de kalmte en waardigheid in haar voorkomen maakte een bijkans betooverenden indruk en stelde aan de woestheid dier vrouwen onmiddellijk paal en perk. Zij hoorden hare zachte, vriendelijke stem, die vertrouwen inboezemde en volgden hare woorden met stille opmerkzaamheid.

„Gij schijnt zeer ongelukkig,” zeide zij tot de gevangenen, „gij hebt behoefte aan kleederen, zoude het u niet aangenaam zijn, als er iemand was, die in deze behoefte voorzag?” „Zeer zeker,” antwoordden zij; „doch er is niemand, die zich om ons bekommert; waar zouden wij kunnen hopen iemand te vinden, die ons hielp?” „Ik ben tot u gekomen met het verlangen om u van nut te zijn,” antwoordde ELISABETH, „en als gij mijne pogingen ondersteunt, dan hoop ik u te kunnen helpen.”

Daarop sprak zij woorden van liefde en van vrede tot de diep beklagenswaardigen, die als de dageraad van een nieuwen dag deden aanlichten en de schemering van hoop tot deze duistere gewelven deden doordringen. Zij sprak niet van de euvelheden der ongelukkigen. Immers zij was niet gekomen om hen te oordeelen of te veroordeelen. Slechts van liefde en deelneming getuigden hare woorden.

Toen zij op het punt stond om te vertrekken, drongen de vrouwen om haar heen, als wilden zij haar terughouden. „Ach, wij weten het wel, gij zult ons niet wederkeeren!” riepen sommigen met angst uit.

Doch zij antwoordde met hare vriendelijke stem: „Ik kom terug” – en zij heeft woord gehouden.

Inderdaad voorzag zij de ongelukkigen en hare kinderen zoveel mogelijk van kleeding, waartoe hare vrienden en hare naaste betrekkingen haar mede in staat stelden, en alleen velerlei zware beproevingen in eigen omgeving, konden haar verhinderen om reeds terstond naar den wensch aan haar hart het werk der barmhartigheid in eigen persoon voort te zetten en zich daaraan geheel te wijden.

De tijd, welke sedert haar eerste bezoek aan de gevangenis te *Newgate* verliep, was echter niet zonder vruchten zegen voor hare eigene ontwikkeling en deed aanvankelijk de vrucht harer gedachten met het oog op het lot der verlatenen rijpen.

Langdurige lichaamskrankte, smartelijke verliezen – waaronder ook dat van een innig geliefd kind – aanmerkelijke schade aan haar vermogen geleden, dit alles nog veel meer wierp niet alleen tijdelijk een schaduw op haren levensweg, maar dreigde ook het gebouw harer hoopvolle bemoeiingen voor de menschheid geheel in duigen te werpen.

Anders dan men had kunnen verwachten was echter uitkomst van dit moeilijk levenstijdperk. Na vier jaren, rijk aan beproeving, waardoor zij in den smelttoes des lijdens gelouterd werd, als het zilver in den oven, ving eigenlijk eerst haar hervormde arbeid aan, die haar tot weldoenster der menschheid zou stempelen. 't Is omstreeks Kerstmis van het jaar 1817 dat wij de beminlijke vrouw weêr te midden der gevangenen te *Newgate* ontmoeten. Zij heeft zich vrijwillig voor te ruimen tijd in dit treurig verblijf doen opsluiten en

in gedachten zien wij haar vriendelijk oog zoo vol belangstelling op de haar omringenden rusten en vernemen wij haar deelnemende woorden, die tot de schier versteende harten doordringen.

Hoevelen waren er onder, die zich nu het Kerstfeest van vorige dagen voor den geest riepen en die niet zonder smart hunne zwakke en ongelukkige kinderen konden aanzien. Hadden zij, de moeders, niet gezondigd zij zouden nu vroolijk met hun kroost aan eigen haard zijn gezeten. Onder den indruk van het vriendelijk stemgeluid der achtenswaardige vrouw, die haar met zooveel liefde maar tevens met zooveel nadruk en waarheid toesprak, werden hare harten gebroken en begonnen de tranen mildelijk te vloeien.

Zij las haar voor uit het woord van Hem, die gekomen was om het verlorene te zoeken en zondaren zalig te maken en, met het oog op de ongelukkige, verlatene kinderen, vroeg zij aan de moeders wat het lot van deze kleinen zoude worden, indien zij, zonder opvoeding, zonder onderwijs te midden der zonde moesten opwassen.

Zij sprak als haren wensch uit dat eene school in de gevangenis zou worden opgericht, waar de onkundigsten onderwijs zouden ontvangen. De gevangenen stemden met dit voorstel in en verkozen uit haar midden als onderwijzeres eene jonge vrouw, die eene goede opvoeding had genoten, maar die ten gevolge van diefstal in *Newgate* was opgesloten. Eenige dames hielpen spoedig daarna het plan tot rijpheid brengen; eene ledige cel werd voor dit doel ingericht en, nadat alle noodzakelijke voorbereidingen waren getroffen, werd de school in de gevangenis geopend.

Treurig bleef echter de toestand van zoovelen, die niet tot de schoolgaanden behoorden en die haren tijd in ledigheid doorbrachten. Wat moest van die ongelukkigen worden? Zonder werk, zonder tucht, leidden zij een bijna dierlijk leven. Het eerste en voornaamste middel om in dien toestand verbetering te brengen was het vinden van arbeid. Toen ELISABETH met hare vriendinnen de noodzakelijkheid hiervan bij de bevoegde machten wraachte te bepleiten, werd die gedachte als een belachelijke hersenschim afgewezen. Zij liet zich echter niet afschrikken. Door aanhouden verkreeg zij wat nodig was voor de gevangenen, maar wist zij ook – en zeker niet niet minder gunstig gevolg – bij de gevangene vrouwen zelve een beteren geest te wekken, waardoor zij zich vrijwillig aan bepalingen van orde en regel onderwierpen.

Vloeken en kaartspel werden verboden en de vrouwen legden zich onderling een zeker toezicht op. Elke morgen vereenigden zij zich in een van de vertrekken, waar een hoofdstuk uit den Bijbel door de onderwijzeres af door eene der dames werd voorgelezen. Zooveel mogelijk werd dit door ELISABETH zelve gedaan. Groot was dan de indruk op de aanwezigen. Het eigenaardige in hare stem, de deelneming in haar oog, de korte maar altijd juiste verklaring en toepassing van hetgeen zij gelezen had, moest noodzakelijk in het gemoed grijpen en onder de aanwezigen iets blijvends achterlaten.

Nadat alzoo gedurende bijna een jaar de wet der liefde hare kracht en haren invloed in deze droeve overblijven had doen gelden, was de verandering zoo groot en de verbetering zoo merkbaar, dat zelfs zij,

die tot de meest hardnekkige twijfelaars hadden behoorden twijfel moesten opgeven.

Inderdaad was de weg tot regel en tucht, tot vrede en eensgezindheid in deze eens zoo ordelooze en zedelooze menigte gebaad en begonnen enkele zonstralen tot de bijkans nachtelijke duisternis door te dringen.

In verloop van twaalf maanden waren twintig duizend kleedingstukken door de vrouwen afgeleverd, vervaardigd door handen, die vroeger geheel werkeloos, hare kostelijke en kostbare uren besteedden aan wat slechts kon strekken om haar dieper in zonde en ongerechtigheid te doen zinken. De geest der werkzaamheid onder haar wakker geroepen, deed haar uit dien jammerlijken toestand ontwaken en de overtuiging, dat zij nu haren tijd schonken aan eerlijken en eervollen arbeid strekte om haar karakter te verbeteren en haar uit de diepte op te heffen.

Dat zulk een schoon maar moeilijk werk niet kon tot stand komen zonder tegenstand te ontmoeten, en dat zij, die er zich aan wjdden, met teleurstellingen hadden te kampen, laat zich gissen; maar de ware liefde, die voor geene teleurstellingen wijkt, is machtig en overwint alles.

Op zekeren dag vernam ELISABETH dat, niet-tegenstaande alle moeite, die zij zich daartoe had gegeven, de gevangenen het hasardspel met kaarten niet wilden nalaten. Hierover diep bedroefd roept zij de vrouwen samen. Niet uit de hoogte spreekt zij, niet bestraffend is de toon harer stem, maar dat de smart haar het hart heeft gebroken... dat kan men haar aanzien. Op uiterst welwillende wijze spreekt zij tegenover de aanwezi-

en hare teleurstelling uit, wijst nadrukkelijk op de schadelijke gevolgen van het spel en besluit met te zeggen, dat zij het als een blijk van oprechte genegenheid genover haar zal beschouwen, indien zij, die in 't bezit zijn van kaarten, daarvan afstand willen doen en haar geven.

De vrouwen verlaten hierop het vertrek; kort daarop wordt er zacht geklopt. De deur gaat open, eene van haar komt schroomvallig binnen en geeft de kaarten over aan hare trouwe vriendin, zeggende dat na hetgeen zij gesproken heeft, zij ze niet langer heeft willen behouden. Weinige minuten later is daar een andere. Zij komt met hetzelfde doel en achtereenvolgens komen langs dien weg vijf spellen kaarten in het bezit der edeleeldoenster, wier invloed machtig blijkt te zijn op de door haar beweldadigden.

Had zij tot hen uit de hoogte of op verwijtenden ton gesproken, voorzeker haar woord zou geringen invloed hebben uitgeoefend, het zou de gemoederen niet hebben vertederd; nu echter allen zagen, „zij bedoelt niet zichzelf, maar ons, zij is niet boos, maar bedroefd,” werden de harten gebroken en waren zij tot het brengen van dit offer bereid.

Toen in het jaar 1818 de gezworenen, na het bezoek van *Newgate* gebracht, hunne bevindingen mededeelden, vonden zij niet nalaten de gezegende verandering, welke zich in den toestand der gevangenen en van de gevangenis had voorgedaan, te roemen, onder bijvoeging van deze merkwaardige woorden:

„Indien op zoodanige wijze, en naar zoodanige beginselen, alle gevangenen, zoowel mannen als

„vrouwen, werden behandeld, zou de gevangenis eene
 „kweekschool kunnen worden van deugd en goede
 „zeden. Niet langer zouden dan de gevangenen, bij
 „hun terugkeer in de maatschappij blijken verhard
 „te zijn in het kwade, maar veeleer zou ook voor
 „hen, in wie schuldgevoel en zedelijke kracht was
 „gewekt, de weg openstaan om nuttige leden der
 „maatschappij te worden.”

Kan er nog schooner getuigenis van de macht der helpende, reddende liefde worden gegeven?

Was de invloed, die ELISABETH, zoowel op de inrichting der gevangenis als op de gevangenen in *Newgate*, uitoefende van groote beteekenis, zoodat door haar optreden een nieuw tijdperk aanving in de behandeling en verpleging dezer ongelukkigen, niet minder gewichtig en rijk aan gevolgen is hare liefdevolle bemoeiing geweest voor de honderden, ja duizenden veroordeelden, die, na ontslagen te zijn, bestemd waren om naar een ander werelddeel overgebracht, hare misdaden met levenslange ballingschap te boeten.

In de dagen, die wij beleven, kunnen wij ons nauwelijks eenig juist denkbeeld vormen van toestanden, die voor nog geen honderd jaar geleden, onder beschaafde christenvolken algemeen waren.

De doodstraf werd niet alleen op den moordenaar toegepast, tal van misdrijven van zeer ondergeschikten aard werden met het leven geboet, en zoo gestreng waren de wetten aan gindsche zijde van het Kanaal, dat indier men deze geheel had nageleefd, men dagelijks een viertal doodvonnissen had moeten voltrekken.

Niet veel minder treurig dan het lot der ter dood veroordeelden, was dat van haar, die naar *Australië* gebannen, zonder hulp, zonder leiding, zonder steun, bij hare aankomst in het onbekende land aan de grootste lichamelijke en zedelijke ellende waren blootgesteld en ver van al wat haar dierbaar was in den vreemde verkwijnden.

Denk u eens welk een toestand! In ellendige schepen werden deze vrouwen niet veel beter dan redeloos vee op elkander gepakt! Zonder behoorlijk toezicht, zonder orde of tucht, zonder eenigen geregelden arbeid, zonder eenig middel om den tijd op geschikte wijze door te brengen, waren deze ongelukkigen weken, maanden lang aan al de bezwaren eener moeilijke zeereis blootgesteld; terwijl zij, aangekomen in het vreemde land, aan haar treurig lot werden overgelaten.

Vreeselijke tooneelen van ruwheid en stuitende onverschilligheid gingen aan de reis vooraf, wanneer de aldus veroordeelde vrouwen in open wagens uit de gevangenis naar de schepen vervoerd werden. Omringd van eene woeste, onstuimige, joelende menigte, die zich om de wagens verdrong ging die overtocht niet zelden met zeer groote moeilijkheden gepaard en moest dit ieder weldenkende met de pijnlijkste gewaarwordingen vervullen.

Geen wonder dat ELISABETH FRY zich dit alles aantrok en dat het haar gelukte die verbeteringen aan te brengen, welke in die dagen en bij de toenmalige wetgeving mogelijk waren. Geene moeite was haar te groot, geene inspanning viel haar te zwaar, met hardende liefde overwon zij alle bezwaren, die haar in den weg werden gesteld. Niet langer werden de vrouwen als redeloos vee in open wagens naar de schepen verzon-

den. Behoorlijk afgesloten rijtuigen werden beschikbaar gesteld en zelve sloot ELISABETH zich bij den optocht aan om de bannelingen - in de ure der scheiding - een hartelijk woord toe te spreken en zooveel mogelijk tot de reize te sterken. Bezigheid gedurende de lange eentoonige zeereis werd gezocht en gevonden, orde en regel zooveel mogelijk op het schip in acht genomen, en maatregelen getroffen om, bij aankomst in het vreemde land, de ongelukkige ballingen niet hulpeloos te doen blijven en voor dieper val te bewaren.

Was alzoo de zegen, die op de pogingen der edele vrouw in 't belag der gevangenen van *Newgate* rustte, inderdaad groot, wij begrijpen, dat zij den arbeid harer liefde verder uitstrekke om dien ook elders vrucht te doen dragen. Met het oog daarop zien wij haar in gezelschap van den aan haar innig gehechten broeder, den Heer J. J. GURNEY achtereenvolgens verschillende reizen ondernemen, eerst door *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, vervolgens naar het vaste land van Europa.

Hoe gaarne teekenden wij uit hare belangrijke levensbeschrijving veel op van hare tochten, doch daartoe zouden wij de grenzen van dit kleine geschrift verre overschrijden, zoodat wij de belangstellende lezers naar meer uitvoerige werken moeten verwijzen. (1)

Op wat wijze haar eenvoudige toespraak, ook buiten *Newgate* werd ontvangen blikke onder velen uit de vol-

(1) Behalve naar de voortreffelijke levensschets van ELISABETH FRY door Mr. E. R. PITMAN, in het Engelsch en het kleine uit het Engelsch in het Fransch vertaalde werkje getiteld: „Le Sentier de la Charite” verwijst ik naar de „Gedenkwaardigheden uit het leven van ELISABETH FRY”, uit het Hoogduitsch overgebracht door A. H. VAN DER HOEVE, een zeer nitvoerig en verdienstelijk werk in *Amsterdam* bij TEN BRINK en DE VRIES nitgegeven, om van meerdere biografien te zwijgen.

gende mededeeling: „ELISABETH FRY bezocht o. a. de gevangenis te *Glasgow* en de ergste spotters, de meest verdorven vrouwen werden door hare toespraken tot tranen geroerd. Maar meer nog dan woorden vermochten hare hartelijke manieren, haar zielvol oog, de klank harer liefelijke stem.”

„Niet waar! vrouwen en moeders! gij wilt tot u zelve inkeeren, van het kwaad u afwenden, en andere en betere menschen worden?” vroeg zij, zelve diep geroerd, aan de verzamelde gevangenen. Daarop droeg zij haar de bepalingen voor die in *Newgate* waren ingevoerd en vroeg verder of zij die ook wilden aannemen. Alle handen werden opgestoken ten teeken van toestemming.

Onbeschrijfelijk treffend moet de indruk zijn geweest, welke het voorlezen van de gelijkenis van den verloren zoon op de ongelukkige vrouwen te weegbracht. Bij de woorden: „En zijn vader zag hem, toen hij nog verre was”, barstten enkelen in snikken uit en wierpen zich anderen handenwringend op den grond. ELISABETH zelve diep getroffen, legde het boek weg, viel op de knieën en deed een innig gebed voor die geschokte zondaressen.

En voorzeker dit was het geheim der kracht, die van haar uitging. Hare gansche ziel was met deernis vervuld voor de ongelukkigen. En daar de grond van haar medelijden wortelde in haar christelijk geloof en hare zondaarsliefde werd zij niet moede en deinsde zij voor geene bezwaren terug, terwijl zij telkens den rechten toon wist te treffen om de snaren van het menschelijk gemoed, ook dat der diepst gevallenen, te doen trillen.

Geheel in strijd met haar persoonlijk verlangen om

in stilte wel te doen en onopgemerkt haren weg te gaan, kon evenwel wat zij deed en reeds had tot stand gebracht onmogelijk verborgen blijven. Haar werk moest steeds meer opzien baren, belangstelling wekken en tot onderzoek prikkelen. Ook buiten *Engeland* ontwaakte het gevoel van menschelijkheid in de harten der machthebbenden tegenover de duizende slachtoffers van zonde en dwaling, die de gevangenissen vulden. De toepassing van het groote beginsel van het Christendom: „Overwin het kwade door het goede”, op de behandeling van deze ongelukkigen deed een nieuw licht opgaan in de duistere kerkerholen; van lieverlede begon men in te zien, dat het wijzer was de misdaad te voorkomen, dan die door straf te beteugelen en dat niet het wreken van het kwaad, maar veel meer de hervorming van den kwaaddoener het doel behoorde te zijn, waarnaar zich alle maatregelen van straf moesten uitstrekken.

Wij mogen hier slechts aanteekenen, dat de buitenlandsche reizen, welke E. FRY, gedurende de jaren 1838-48 ondernam de schoonste vruchten in 't belang van gevangenen en gevangeniswezen voor de menschheid hebben gedragen.

Haar rijp en beproefd oordeel, hare rijke kennis van menschen en toestanden, de ervaringen gedurende vele jaren opgezameld, dit alles in verband met eene persoonlijkheid, zoo eenvoudig en bescheiden, maar tevens zoo vrijmoedig waar het er op aankwam de belangen van anderen te behartigen . . . dit alles te zamen, moest hare talrijke bezoeken aan de gevangenissen gebracht, hare samensprekingen en overleggingen met machthebbenden en hooggeplaatsten, die haar licht begeerden en haren raad inriepen, tot rijken zegen doen worden.

Werd zij in de huizen der aanzienlijken, aan de hoven der vorsten met eerbied en onderscheiding ontvangen, de aanraking met eene persoonlijkheid als de hare kon niet nalaten anders dan diepe indrukken achter te laten. Met hoeveel verbazing werd zij aangestaard door den vroolijken Parijzenaar, zij de fijnbeschaafde en ontwikkelde vrouw, die niet in de genoegens en verstrooiingen, waaraan die schoone stad zoo rijk is, maar in het opzoeken van de lijdende menschheid hare hoogste vreugd scheen te vinden — maar tevens hoe moest zij in gevoelige harten het bewustzijn wekken dat het leven der zelfverloochenende liefde, die het werk van den Christus op aarde voortzet, die uitgaat om te helpen, te redden, te behouden, maar ook om het kwaad te voorkomen, boven macht en grootheid, boven genot en rijkdom, heerlijk en begeerlijk is te achten.

Dat een liefdevol hart als het hare, steeds vervuld met de gedachte aan het welzijn der menschheid, zich niet zou beperken tot ééne taak laat zich reeds gissen.

Zagen wij haar tot dusver schier uitsluitend werkzaam aan de behartiging van de belangen der gevangenen, wij moeten haar op het ruime veld der waarachtige menschenliefde nog enkele oogenblikken volgen.

Allereerst verdient het opmerking — en dit pleit evenzeer voor hare bescheidenheid als voor haar doorzicht — dat, hoezeer hare persoonlijkheid in al wat zij ondernam sterk op den voorgrond trad, zij haar werk zooveel mogelijk van haar persoon trachtte af te scheiden en daaraan, onafhankelijk van haar zelve, eene toekomst te verzekeren.

Vandaar de zorgen door haar besteed aan het op-

richten van vrouwen-vereenigingen, die zich op allerlei wijzen het lot der gevangenen zouden aantrekken. Inzonderheid was zij er op uit, toe te zien, dat de afgedwaalden, tijdens haar verblijf in de gevangenis tot nadenken en inkeer gebracht, op den goeden weg zouden blijven en gelukte het haar den eersten stoot te geven tot het oprichten van Toevluchtsoorden, waar de ontslagenen althans een tijdelijk tehuis zouden vinden.

Maar ook buiten dezen kring ziet ELISABETH belangstellend rond en 't is als of elke plaats - waarheen zij hare schreden richt - van haar bezoek de gezegende nawerking ondervindt.

Overal waar geleden wordt, weet zij op eene of andere wijze tot leniging der smart bij te dragen. Waar de weg tot het kwaad is geopend, waar jeugdigen zijn afgeweken, waar zwakken dreigen te vallen, tracht zij een bolwerk op te richten tegen de macht der verzoeking en alzoo de aanleiding tot zonde te beperken. Het lot van verwaarloosden, van kinderen en krankzinnigen trekt zij zich aan, terwijl de vorming van pleegzusters tot de moeilijke, maar schoone taak eener zorgvuldige ziekenverpleging een werk is, dat voor een zeer groot deel aan hare liefdevolle bemoeiing en haar volhardend streven is te danken.

In hoevele bijzonderheden zouden wij moeten treden indien wij ook maar eenigszins naar eisch van geheel haren arbeid verslag wilden geven; wij moeten ons echter bekorten, maar kunnen toch dit gebied harer philanthropische werkzaamheid niet verlaten, zonder nog op eene merkwaardige bijzonderheid te wijzen, die haar geheel kenschetst.

Het was in het jaar 1824, dat ELISABETH zich geruimen tijd tot herstel van hare destijds zeer geschokte gezondheid in *Brighton* moest ophouden. Tijdens dat onthoud aan de zee werd hare aandacht bij herhaling getrokken door het treurig en eenzaam leven van de kustbewakers, die daar dag en nacht op den uitkijk aan smokkelaars, hun eentoonigen, geestdoodenden arbeid moesten verrichten.

„Wat kan voor hen gedaan worden?” vroeg zij zich af en niet gemakkelijk viel het die vraag te beantwoorden, maar de eigenaardige plaats, die deze lieden was aangevezen, hen tot eene onvermijdelijke afzondering van de maatschappij noodzaakte. Het eenige wat haar, na ernstig overleg en samenspreking met anderen, mogelijk scheen, was het aanwenden van eene poging om deze mannen aan goede en aangename boekwerken te voorzien, waarvoor niet alleen hunne kennis zou worden vermeerderd en het peil van hunne zedelijke en godsdienstige ontwikkeling verhoogd, maar ook eene gewenschte bestemming aan vele uren van hun eentoonig en afgezonderd leven zou worden gegeven.

Inderdaad gelukte het haar om ook dit schoone plan ten uitvoer te brengen. Eene aanvraag aan het Britsch Buitenlandsch Bijbelgenootschap gericht, bleef niet onbeantwoord. Geldelijke toezegging van particulieren werd verzekerd. De steun der regeering werd gezocht en gekregen... en, na verloop van jaren was het wederom aan den liefdevollen en volhardenden arbeid aan deze zeldzame vrouw te danken, dat duizende bij duizende boekdeelen het geluk van ontelbaar vele bewakers der Engelsche kust jarenlang hebben verhoogd.

Ongetwijfeld is de warme dank van velen, door haar langs dezen weg rijkelijk gezegend, voor haar een bron geweest van geheiligde vreugde, door welke zij hare bemoeiingen rijkelijk beloond zag.

„En heeft nu” zoo vraagt men zich onwillekeurig af, nadat men het voorafgaande heeft gelezen „heeft deze aldus volhardende en doortastend werkzame vrouw, die zooveel goeds voor de lijdende menschheid tot stand bracht, nog tijd en gelegenheid gevonden om werkzaam te blijven in hare allernaaste omgeving en is zij ook daarin aan hare roeping getrouw anderen tot voorbeeld geworden?”

Wij aarzelen niet deze vraag met nadruk toestemmend te beantwoorden. De waarachtig christelijke beginselen, die het leven van ELISABETH bestuurden geven ons trouwens recht dit te vermoeden. Indien zij om te arbeiden en wel te doen buiten haar huis, hare plichten als echtgenootte en moeder had verwaarloosd, haar hervormende arbeid zou misschien aanspraak maken op onze bewondering, haar persoon zou onmogelijk de liefde en den eerbied verdienen, welke wij haar nu in ieder opzicht kunnen toedragen.

Al wat wij van haar weten zegt ons dat zij, die van lieverlede eene Europeesche vermaardheid kreeg, in den kleinen kring, waarin zij zich dagelijks bewoog, als gade en moeder, als zuster en vriendin en niet minder als meesteres tegenover hare dienstbaren, aller hart won en het innig geliefd middelpunt was, waarom zich alles bewoog.

Vriendelijk en vergevensgezind voor anderen, was zij

egenover zichzelf gestreng. Hare ernstige zelfbeproeving bewaarde haar voor hoogmoedige zelfverheffing. Dankbaarheid voor Gods oneindige zegeningen maakte haar steeds bereid om tot zegen te zijn en geschikt om zich binnens- en buitenshuis voortdurend te wijden aan het werk der dienende liefde, waartoe zij zich geroepen gevoelde.

Aan twaalf kinderen schonk zij het leven en hoe gelukkig was zij te midden van kleinen en grooten! Hoe zorgde zij voor hun lichamelijk, maar niet minder voor hun geestelijk welzijn! Vooral dit laatste ging haar ter harte, en menige treffende bladzijde uit hare brieven werpt een vriendelijk licht op 't geen de moeder voor hare kinderen geweest is. Hoe trachtte zij op gepaste en menschkundige wijze het godsdienstig leven in het hart der kleinen te wekken en bij de ouderen tot rijpheid te doen komen!

Op zichzelf reeds zou deze zijde van haar bestaan eene afzonderlijke bewerking waard zijn om ons te doen zien dat er in het leven van den waren christen de schoonste harmonie moet, maar ook kan zijn in de vervulling van schijnbaar geheel uiteenlopende plichten. Wij kunnen hier slechts uitspreken, dat hetgeen ons van deze ELISABETH in hare naaste omgeving bekend werd, ons haar in haren openbaren arbeid nog te meer doet hoogschatten en liefkrijgen.

Natuurlijk bleven ook in het leven dezer vrouw vele smarten niet uit. Reeds vroeger hebben wij er op gewezen hoe zij beproefd werd door langdurige krankheid, door verlies van fortuin en door andere huiseelijke zorgen, maar tevens, hoe onder en door alles haar geloof werd

gelouterd, hare hoop versterkt en hare liefde geheiligd. Hier zij nog herinnerd dat, vooral gedurende de laatste jaren van haar leven diepgaand leed, door het afsterven van kinderen en kleinkinderen, terwijl zij zelve ziek lag, over haar huis werd beschikt, maar dat haar door hare onderworpen stemming, door de innige liefde van die haar waren gespaard en door haren blijmoedigen blik in de toekomst, allengs kracht tot volkomen berusting geschonken werd.

Onder alle omstandigheden bleef zij zich zelve gelijk en was zij, de vrouw die door haar moedig optreden alom werd gekend en geëerd, niet minder de geduldige verstandige moeder, de teder liefhebbende gade, de getrouwe vriendin, raadsvrouw en troosteres aller verlegenen en bedroefden. Ja, ieder die in smart verkeerde, kon verzekerd zijn bij haar een geopend oor voor haar leed te vinden en een deelnemend woord van haar te ontvangen.

Zelfs toen zij, door beproeving op beproeving getroffen, onder lichaamssmart diep was gebogen, bleef zij nog door de kracht van haar geloof en den gloed harer liefde het middelpunt, waaromheen zich allen schaarden.

Naarmate hare lichamelijke zwakheid toenam, vermeerderde hare zedelijke kracht, zoowel als hare blijmoedige stemming, en bleek het dat de diepgaande beproevingen, welke hare laatste levensjaren kenmerkten, hare edele natuur steeds meer hadden gelouterd.

In den vroegen morgen van 13 October 1845, kwam haar einde, hoe lang ook voorzien, nog onverwacht. Omringd van de haar dierbaren, ontsliep zij en haar heengaan was een heengaan *in vrede*. In het graf te *Barking*, naast dat van haar vroeg gestorven dochtertje,

rust hare stof, maar haar machtige geest leeft voort in het heerlijk werk, dat door haar werd tot stand gebracht. Indien van eene, van deze waarachtig vrome geldt het woord: „Zalig de dooden, die in den Heer sterven. Zij rusten van hunnen arbeid, en hunne werken volgen hen.”

Maar juist daardoor blijven zij spreken ook tot ons! Aan het einde van deze vluchtige schets keeren wij nog eens tot het woord, als motto daarboven geplaatst: „de meeste van deze is de liefde”, terug.

Die uitspraak van PAULUS vindt ook in het leven van ELISABETH FRY hare volledige verklaring en toepassing. Wie ooit aan de wonderen der liefde mocht twifelen, leze wat zij heeft tot stand gebracht en leere de diepte, de kracht en beteekenis der barmhartige liefde verstaan, gelijk die zich in haar leven geopenbaard heeft.

Haar geloof in God deed haar gelooven in den mensch en bewaarde haar van ooit de hoop op te geven, ook waar het den diepst gevallen zondaar betrof. Hare in Christus geheiligde liefde vervulde haar met den geest van geduld, van barmhartigheid en gaf haar tevens moed om voor de belangen der menschheid op te komen en die te bepleiten tegenover de Grooten der aarde.

Hare leer was: Overwin het kwade door het goede! Predik het Evangelie door uw *woord*, maar door uwe *werken* allermeest! „Onthoud u van godsdienstig twist-gesprek of godsdienstvertoon,” schreef zij aan eene die zich het lot der gevangenen wilde aantrekken. „Laat de menschen uit uwe *daden* uw geloof leeren kennen en navolgen.”

Dat eene vrouw als zij, die het te doen was om belangen van anderen te bevorderen, niet om lof bedelend noch dat haar zoeken was dank in te oogsten, leed zich reeds gissen. Zonder om te zien heeft zij welgedaen maar juist daardoor heeft zij groote en heerlijke dingen tot stand gebracht.

Zal het noodig zijn elkander aan het slot van onze beschouwing tot navolging te wekken van haar heerlijk voorbeeld van nauwgezette plichtsbetrachting en verhardende liefde?

Blijft niet haar vriendelijk oog ons wenken, haar zachte stem ook tot ons hart spreken van eene heerlijk levenstaak door ieder onzer te volbrengen?

Al is niet een iegelijk onzer, gelijk zij, geroepen om, het groote wereldtooneel handelend op te treden, zoolang wij het eene eere achten den christennaam te dragen, het onze vreugde om in onze mate en naar onze kracht mede te arbeiden tot heil der menschheid, inzonderheid door de macht der helpende, reddende, opbeurende liefde.

Nog geldt het woord: „de oogst is wel groot maar de arbeiders zijn weinigen.”

Moge hun getal, ook door onze getrouwheid, van dag tot dag toenemen!

c
e
g
r
l
r
f
i
t
n
f
n
d

